

## ЗБЕРЕЖЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ В УМОВАХ РИНКУ ЗЕМЛІ

Ковальов В. Б.

д. с.-г. н., професор

Матвійчук Б.В.

к.с.-г. н.

Матвійчук Н. Г.

к.с.-г. н.

Поліський національний університет, м. Житомир

Ковальова С.П.

к.с.-г. н.

Житомирська філія ДУ «Держсгунтохорона

*Виконано статистичний аналіз земельного фонду за типом використання, проаналізовано кількість господарств, які мають у користуванні більше та менше 10 тис. га. Розглянуто карту родючості ґрунтів України, обґрунтовано необхідність регулювання на державному рівні збереження родючості ґрунтів в умовах ринку землі. Проаналізовано зміну посівних площ основних сільськогосподарських культур за останні 28 років та внесення мінеральних і органічних добрив. Рекомендовано проведення постійного контролю за основними показниками родючості земель на рівні державних установ, сертифікованих лабораторій та ведення альтернативного землеробства в умовах ринку землі для саморегулювання та самовідновлення агроecosистеми.*

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. За даними Державного земельного кадастру площа земель сільськогосподарського призначення в Україні становить орієнтовно 42 млн га (2/3 території). Господарства, які мають у користуванні менше 10 тис. га – це 99,57 %, по площах сільськогосподарських земель в обробітку це більше 15 млн. га. Понад 10 тис. га у користуванні мають лише 0,43 % господарств і це складає 3,8 млн. га. Це статистичні дані, а насправді більшість земель уже давно в обігу великих агрохолдингів, які заключили договори оренди до 49 років і не зовсім дотримуються законів України про охорону родючості ґрунтів [1].

Родючість ґрунтів, яка на більшій частині території України характеризується як середня, а на території Житомирської області – низька, знову залишається поза увагою як влади всіх рівнів, так і самих виробників. В Україні це питання з пріоритетних стало другорядним.

На жаль основна мета більшості орендарів – витиснути із земельної ділянки максимальну користь, нехтуючи будь чим. Вноситься понаднормова кількість мінеральних добрив, сільськогосподарські культури вирощуються беззмінно, не дотримуючись сівозміни. Правильно розраховують норми добрив для ділянок лише 5 % аграріїв, а вапнування майже взагалі ніхто не проводить. Вирощуються культури, які дуже виснажують ґрунт, обробляються дуже глибоко чи, навпаки, практично не обробляються, підсилюються процеси ерозії, масово знищуються лісосмуги, землі розорюються (розораність земель становить більше 90 %). У результаті ґрунти виснажуються, і земельна ділянка повертається власнику у значно гіршому стані [2].

У державі на сьогодні не сформована чітка політика охорони і збереження ґрунтів та контролю за їхнім станом. У такому разі ринок земель може істотно погіршити далеку від ідеальної ситуацію, і навіть більше: зробити незворотними окремі процеси деградації, чим буде лімітовано і, ймовірно, унеможливлено природну функціональність ґрунтів [4].

Перш, ніж ринок землі запрацює, життєво необхідно:

1. Знати реальний стан ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення. На сьогодні є фрагментарні дані про якість ґрунтів, їхні параметри, а це не тільки вміст гумусу чи елементів живлення. Це принаймні хоча б 25–30 показників, за якими потрібно постійно спостерігати.

До 1 серпня 2020 року заплановано внести у Земельний кадастр усі землі сільськогосподарського призначення. А що є у кадастрі? Певна юридична інформація, просторова приуроченість, оглядові карти. А щодо стану ґрунтів – лише карта ґрунтів, яка базується на єдиних в Україні масштабних обстеженнях, здійснених у 1950–1960-х роках та дообстеженнях в окремі часові періоди. Але зображені на карті ґрунти не завжди відповідають наявним на місцевості. Відомостей про якісний стан ґрунтів чи окремі їхні параметри у доступній формі для громадянина України не існує. При тому, що на агровиробничому групуванні ґрунтів, яке проводилося на основі карти ґрунтів, базується нормативна грошова оцінка.

2. Ухвалення законів, які сформуують цілісне законодавче поле у контексті збереження функцій ґрунтів і забезпечать їх стійке використання.

Чинне на сьогодні джерело інформації про якість ґрунтів та їх часові зміни – це агрохімічна паспортизація (проводиться раз на п'ять років), яка і становить державний контроль за станом ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення. Забезпечує агрохімічну паспортизацію Інститут охорони ґрунтів з філіями в обласних центрах згідно чинних законів України «Про охорону земель» (від 2003 р.) та окремі підзаконні акти (наказ Мінагрополітики «Про затвердження порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки» (2011 р.); постанова Кабміну № 413 від 7 червня 2017 р.). Проте обов'язковість паспортизації насправді реально не забезпечена.

Паспорт якості ґрунтів – це офіційний документ про стан родючості ґрунтів земельної ділянки, який повинен мати кожен власник, користувач, у тому числі орендар земельної ділянки, і який повинен містити відомості про якісні характеристики ґрунту, ступінь розвитку деградаційних процесів, рівень придатності ґрунтів для сільськогосподарського використання, інтегральний показник родючості (бал бонітету ґрунту), інструкції та першочергові вимоги щодо збереження родючості ґрунтів у процесі сільськогосподарської експлуатації [1]. Згідно положень закону України «Про охорону земель» за відсутності агрохімічного паспорта не дозволяється використовувати земельну ділянку.

Кожна земельна ділянка повинна мати агрохімічний паспорт із зазначенням основних показників родючості ґрунтів. Він має бути підставою, як для надання додаткових бонусів за раціональне використання сільськогосподарських угідь, так і для стягнення санкцій за погіршення якості ґрунтів у результаті виснажливого землеробства, що на сьогодні, законом передбачено, але фактично не застосовується [3].

На сьогодні більшість великих компаній мають свої лабораторії і контролюють лише деякі показники родючості ґрунтів. Всіх землевласників потрібно зобов'язати дотримуватися вимог статті 54 Закону України «Про охорону земель», статті 9 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» та контролювати стан ґрунтів на рівні державних установ та сертифікованих лабораторій, адже вони працюють згідно чинних законодавчо-нормативних документів в Україні по відбору ґрунтових зразків та проведенню досліджень. Це дасть їм можливість правильно розраховувати норми внесення добрив та вапнувальних матеріалів, що у свою чергу забезпечить підвищення урожайності сільськогосподарських культур.

Для збереження і відновлення родючості ґрунтів також необхідно законодавчо зобов'язати землевласника розробити проект землеустрою придбаної земельної ділянки протягом короткого строку, які мають передбачати: освоєння та дотримання сівозмін; проведення робіт із захисту землі від ерозії, а також з відтворення родючості ґрунтів.

Також потрібно:

- проводити ґрунтово-агрохімічне обстеження ґрунтів для постійного оновлення ґрунтово-картографічних матеріалів, а у випадку змін показників родючості ґрунтів передбачити фінансування заходів на їх відтворення за рахунок суб'єктів земельно-правових відносин;

– для боротьби з деградацією та ерозією ґрунтів та покращення вологозбереження необхідно законодавчо зобов'язати землевласників та землекористувачів проводити насадження полезахисних лісосмуг;

– обов'язково мати Проект землеохоронного впорядкування угідь та економіко-екологічне обґрунтування сівозмін у випадку зміни (продажу чи передачі) права власності на землю;

– передбачити відшкодування збитків власникам і землекористувачам за погіршення родючості ґрунтів на земельних ділянках сільськогосподарського призначення.

За останні 30 років майже втричі збільшились площі під технічними культурами, які вирощуються монокультурою та виснажують ґрунти. У більш як чотири рази – посіви кукурудзи та соняшнику, у 12 разів – ріпаку. З 2000 року значно збільшується частка удобрених мінеральними добривами площ від загальної площі посіву та норма внесення поживної речовини на гектар. У той час значно скорочується внесення органічних добрив, що призводить до погіршення стану ґрунтів.

Для саморегулювання та самовідновлення агроєкосистеми потрібно акцентувати увагу на альтернативному землеробстві. Резервом збагачення ґрунту органічною речовиною, вуглецем та елементами живлення є заробка сидеральних добрив та поживних решток (особливо соломи). За вмістом органічної речовини 1 т соломи еквівалентна 3–4 т умовного гною. Подрібнена солома має бути не довше 10 см (щоб прискорити її мінералізацію). Для запобігання дефіциту азоту у ґрунті ефективна обробка соломи та інших рослинних залишків деструкторами стерні біологічного походження.

Введення до сівозміни проміжних і високоедифікаторних рослин (жито та пшениця озимі, трави багаторічні та однорічні, гречка, капуста, гарбуз, кабачок тощо), які пригнічують бур'яни.

Інтенсивні системи землеробства у своїй основі повинні забезпечувати приріст урожайності культурних рослин, відновлення, збереження і підвищення родючості ґрунту за рахунок факторів інтенсифікації землеробства – застосування добрив, меліорації, зрошення, механізації, автоматизації, ґрунтозахисних, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, вдосконалення знарядь і машин. Потрібно переходити на сучасні методи обробки ґрунту: мульчувальний – на глибину 5–7 см з рослинними залишками, змішаними із ґрунтом, що забезпечує накопичення вологи та поживних речовин, відсутність ґрунтової кірки, посилення активності ґрунтової біоти; локальний – обробіток ґрунту смугами певної глибини і ширини, що забезпечує енергозбереження та збереження родючості ґрунту; нульовий (основний) – біологічне розпушування та оструктурення ґрунту; комбінований – поєднання технологічних операцій за один прохід агрегату.

#### Список літературних джерел

1. Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 413. Офіційний вісник України. № 51.

2. Ринок землі в Україні: міфи і реалії. [https://zik.ua/news/2017/06/13/rynok\\_zemli\\_v\\_ukraini\\_mify\\_i\\_realii\\_1113415](https://zik.ua/news/2017/06/13/rynok_zemli_v_ukraini_mify_i_realii_1113415).

3. М. Ступень, Ю. Дума. Ринок земель в Україні: основні проблеми та перспективи розвитку. *Економіст*. 2015. №4. С. 40–41.

4. Яремко Ю. І. Теоретичне обґрунтування ефективності землекористування в межах меліорованих земель. *Землевпорядний вісник № 5*. Київ, 2015. С. 49 – 52.